

Time-out

Eerste druk, 2019

© 2019 Koen Vermeiren

ISBN: 978 94 021 9061 8

Niets uit deze uitgave mag zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever worden openbaar gemaakt of vervoerd, waaronder begrepen het reproduceren door middel van druk, offset, fotokopie of microfilm of in enige digitale, elektronische, optische of andere vorm of (en dit geldt zonodig in aanvulling op het auteursrecht) het reproduceren (I) ten behoeve van een onderneming, organisatie of instelling of (II) voor eigen oefening, studie of gebruik welk(e) niet strikt privé van aard is.

© Koen Vermeiren & Sabam

Time-out
Een tijdsdocument

Koen Vermeiren

Voor mijn moeder (°1932)

*I am the eye in the sky
Looking at you
I can read your mind
I am the maker of rules
Dealing with fools
I can cheat you blind*

‘Eye in the Sky’, Alan Parsons Project

Zij (de godsdienst) is (...) slecht wanneer zij eenzelve en tirannieke wordt en daardoor een volk bloeddorstig en onverdraagzaam maakt, zodat het nog slechts moord en doodslag ademt en een heilige daad meent te verrichten wanneer het al wie zijn goden niet erkent ter dood brengt. Zo'n volk geraakt dan in een natuurlijke toestand van oorlog met alle andere, hetgeen zeer schadelijk is voor de eigen veiligheid.

‘Het maatschappelijk verdrag’ (p.180), Jean-Jacques Rousseau

*Zich eensklaps dagen van voorheen herinneren
En dat men knaap was op een voorjaarsdag
binnen een dorp van kreupelhout en vinders
waarin het vaderhuis verborgen lag*

‘Hier en vroeger’, Anton van Wilderode

*De tijden veranderen sneller dan ooit,
vandaag kan al gisteren wezen.
Wat morgen gebeuren gaat, weet niemand ooit,
misschien valt het ergste te vrezen.*

‘De tuin der lusten’, Lennaert Nijgh & Boudewijn De Groot

1. DAAR IS 'M!

Op de trouwfoto van mijn ouders kijkt mijn moeder vanop de achterbank van een glimmende ceremoniewagen door het openstaande portier recht in de lens. Haar pikzwarte haar is steil achterovergekamd en raakt nog net het gesloten, rechtopstaande boordje van haar trouwjurk. Haar ogen liggen in de schaduw van haar brede, donkere wenkbrauwen. Ze glimlacht met lichtjes geopende mond en zelfs op de zwart-witfoto is te zien dat ze een blos op haar wangen heeft. Ze ziet er gelukkig uit. De gelijkenis tussen haar en mijn jongere zus, die pas drie jaar later zal geboren worden, is treffend. Op haar schoot ligt een groot bloemenboeket dat ze met haar linkerhand lijkt vast te houden. Ze is nog net geen eenentwintig. Iets wat de pastoor die haar huwelijk inzegende te laat had ontdekt. Als hij eerder had geweten dat ze op dat ogenblik nog niet meerderjarig was, dan had hij hen zeker niet getrouwd!

Mijn vader komt vanachter zijn toekomstige vrouw piepen en moet zich bukken om vanonder het dak van de auto naar het vogeltje te kunnen kijken, waardoor zijn hoge voorhoofd nog langer en smaller lijkt. Zijn slapen zijn dan al kalend. Toch zou hij tot aan zijn dood meer haar overhouden dan ik nu nog heb, ook al werd het mettertijd spierwit. Hij glimlacht breed, maar houdt zijn lippen op elkaar. Vanonder zijn kin duikt een strikje op dat een beetje scheef zit. Ik kan me niet herinneren dat ik hem daar later nog mee heb gezien, want toen droeg hij altijd een *plastron* - over een das werd nooit gesproken - die hij 's morgens, staande voor de spiegel, met zwierige gebaren rondom zijn hals slingerde en vervolgens nauwgezet dichtknoopte, alsof hij zichzelf ging wurgen.

Het laatste snokje dat hij eraan gaf, ging altijd gepaard met hetzelfde ritueel: hij wierp het hoofd in de nek, stak zijn kin *à la Mussolini* vooruit, trok even met zijn mond - het leek wel een tic - en maakte vervol-

gens een tevreden, snuivend geluid. Daarna streek hij nog even met zijn vingertoppen over de kraagpunten van zijn witte hemd.

(Zit m'n jasje goed, Zit m'n dasje goed, Vader gaat op stap...)

Ik herinner me nog dat die hemden door moeder werden gebleekt op *den bleik*¹. De kraag werd nog eens apart behandeld, met *stijfjesel*, zodat hij mooi rechtop bleef staan. Ze lagen daar dan met gespreide mouwen op het gras naast elkaar te drogen in de zon. Voor de duur van het droogproces was het gazon voor mij en mijn zus streng verboden terrein. Soms werden die overhemden door een plotselinge windvlaag opgetild en maakten ze frivole buitelingen door de lucht, om enkele meters verder als levenloze spoken ineen te zakken.

Toen mijn vader op pensioen ging, ruilde hij die witte hemden in voor lichtblauwe. Maar de plastron is hij, ook in zijn vrije tijd, nog lang trouw gebleven.

Het huwelijksfeest ging, zoals de traditie dat wilde, op twee plaatsen door. Eerst een koffietafel bij de ouders van de bruidegom, waarna, in het huis van de bruid, het échte festijn pas begon. Aangezien het pasgehuwde koppel naast elkaar woonde, hoefden ze alleen maar met hun hele aanhang door het smalle tuinpoortje naar de volgende locatie te gaan.

De menukaart van het huwelijksfeest, dat in Sint-Teunis doorging, begint met een rijmpje.

De hongerigen spijszen zal hier geschieden

En ieder ziet zijn gedachten verre vlieden...

Wanneer mijn blik over de gerechten 'vliedt' en ik lees wat er zoal op tafel kwam, ben ik - als overtuigd vegetariër - blij dat ik er niet bij was: 'Krachtig Vleesnat, Ossenspier met Groentenkrans en Kroketten, Gepaneerde Kalfsauté's met Asperges, Kip met Sla en Appelmoes...' Een eindeloze lijst van voor- en hoofdgerechten en desserts, gaande

---

¹ Het gazon

van ijsroom en fruit tot *pronkegebak*, alles overgoten met Wijnen en Likeuren.

Onwillekeurig moet ik aan de wansmakelijke film *La Grande Bouffe* van Marco Ferreri denken, waarin vier vrienden besluiten om collectief zelfmoord te plegen door zich letterlijk dood te vreten.

De kerk van Sint-Teunis, een Kempens boerengat dat destijds een vergeten gehucht van het rijke Brecht was, had toen nog een hoofdingang aan de straatkant; een grote houten poort die na de avondmis door koster Jules, die schuin tegenover de kerk woonde, met een zware sleutel op slot werd gedaan. Die toegang werd later dichtgemetseld en er kwam een gotisch raam voor in de plaats. Vanaf dan moesten de kerkgangers via twee zijdelingse glazen draaideuren naar binnen, zoals in een supermarkt.

Jules Bekaerts was ook de klokkenluider van dienst. Minstens drie maal per dag hing hij, met zijn tengere gestalte, aan een vuistdik touw te sleuren dat, via een opening in het kerkportaal, was verbonden met de gietijzeren klokken in de spitse toren. Wanneer er iemand was gestorven, betekende dat extra werk en moest hij de doodsklokken luiden, die een dieper en donkerder geluid maakten dat bijzonder ver droeg. Als dat overdag gebeurde, dan stopten de boeren op het veld met werken, namen hun *klak* af en stonden enkele ogenblikken met gebogen hoofd eerbiedig naar de grond onder hun voeten te staren. Waarna ze een kruisteken sloegen, hun pet, die ze de hele tijd met twee handen voor hun geslacht hadden gehouden, terug op zetten, eens flink in hun handen spuwden en terug aan de slag gingen.

Want het leven gaat voort!

Koster Jules, die zowat het hele jaar door rondliep in een versleten stofjas, was van vele markten thuis. Hij speelde ook op het kerkorgel. Tijdens de hoogmis was hij het die, met een wat beverige en nasale stem, vanop het oksaal de Latijnse gezangen inzette. *Agnus Dei, qui tollis peccata mundi: miserere nobis.*

Waarna de pastoor en zijn parochianen invielen. Terwijl mijn moeder uit volle borst meezong, deed mijn vader altijd alsof. Zijn mond ging wel open en dicht, maar geluid kwam er nooit uit. Hij kon immers, net als ik, geen toon houden en maatgevoel had hij al evenmin.

Jules was ook begrafenisondernemer. In die hoedanigheid verwisselde hij zijn stofjas voor een donker ceremoniepak en witte handschoenen. Met trage en waardige stappen, waarbij zijn stijve armen beurtelings op en neer gingen, schreed hij dan, vóór zijn dragers met de lijk-kist op hun schouder, door de middengang naar het altaar, waar de pastoor de overledene met een scheef hoofd stond op te wachten en meteen trakteerde op een plens gewijd water dat hij met een kwispel, die een beetje op een chique wc-borstel met lange zwarte haren leek, gul over de kist kwakte.

Later heb ik gehoord dat wanneer een nieuwe drager zijn opwachting maakte, die telkens op dezelfde manier werd *ingewijd*. Eén van de *anciens*, meestal degene die achteraan liep, tikte dan tijdens het stappen stiekem met zijn knokkels op de zijkant van de kist, alsof de aflijvige was ontwaakt en een teken van leven gaf. Nadat een nieuwkomer zo was geschrokken van dat akelige geklop, dat hij met een gil opzij was gesprongen waardoor de lijk-kist bijna was gekapseisd, had koster Jules aan die ontgroening een einde gemaakt. In 1969 vond hij dat het ook voor hem genoeg was geweest en nam zijn jongste zoon, Fred, het van hem over. Behalve het klokkenluiden, want dat was ondertussen gemechaniseerd.

Na het *Aggiornamento*, het Tweede Vaticaans Concilie, stond de priester niet langer met zijn kont naar het volk, maar naar het tabernakel. Hij had God letterlijk de rug toegekeerd. In de plaats van het hemelse Latijn kwam de volkstaal, en daarmee verdween ook een deel van het mysterie. Mensen hebben nu eenmaal meer respect voor iets dat ze niet begrijpen.

Mannen en vrouwen, die vroeger streng van elkaar gescheiden zaten, mochten nu eindelijk plaatsnemen waar ze maar wilden. De preekstoel bleef nog wel enkele jaren in gebruik. Iedere zondag, halfweg de mis, terwijl de hoogbejaarde parochiepriester zich op een roodfluwelen stoel liet zakken en zijn ogen dichtdeed alsof hij een dutje ging doen, beklom de veel jongere onderpastoor de krakende wenteltrap van de kansel, opende met een piepend geluid het houten deurtje en sloot het vervolgens zorgvuldig weer achter zich. Terwijl hij met beide handen de rand van de preekstoel vastgreep, alsof hij hoogtevrees had, hield de hele kerk de adem in.

Zwijgend liet hij, als een waakzame herder, zijn blik over zijn kudde glijden. Als het een hoogmis was, die altijd stipt om halfelf begon, was het doorgaans ‘vollen bak’. Hij ademde nog even diep in en uit, en gaf dan het startschot met een afgemeten ‘Bemide gelovigen’, waarop telkens een plechtige stilte volgde die zo lang duurde tot het geschuifel met stoelen, het gesnuif en gesnotter, en het ingehouden gekuch volledig waren uitgedoofd.

In het begin sprak hij nog min of meer op een normale toon, maar gaandeweg werd die onheilspellender en dreigender, en begon hij met opgeheven rechtervuist zijn stem kracht bij te zetten. Tegen dat hij, enkele minuten later, goed en wel op dreef was, zag zijn kop vuurrood tot achter zijn oren en klonken zijn woorden als galmende hamerslagen door het kerkgewelf. Hij had het over hel en verdoemenis, over zonde en schuld, zedeloosheid en drankzucht, en over de kwelling van eeuwig schroeiende vlammen en geselingen, terwijl zijn ogen woedend heen en weer schoten en het speeksel als gensters in het rond spatte. Wie de pech had vlak onder de preekstoel te zitten, kreeg de volle laag.

Zijn overslaande stem, begeleid door dreunende vuistslagen op de rand van de kansel, deed zelfs de meest onverschrokken boer ongemakkelijk heen en weer op zijn stoel schuiven. Sommigen knepen in hun klak alsof het een leeggemolken koeienuier was waaruit ze toch

nog een paar druppels wilden persen. Vrouwen bogen angstig het hoofd en sloegen nu en dan haastig een kruisteken, alsof ze daarmee het woedende onweer dat in het schemerige kerkgebouw was losgebrosen, konden afwenden. Als hij in vorm was, kon hij zo wel tien minuten of zelfs langer doorgaan.

Wanneer ik later opnames van Hitler in de Münchense Bierkeller zag en hoorde of van de islambarbaar Abu Bakr al-Baghdadi, moest ik vaak terugdenken aan de beruchte donderpreken van onze onderpastoor. Tegen dat hij uiteindelijk was uitgeraasd, veegde hij met een grote zakdoek, die hij ergens vanonder zijn soutane had opgediept, over zijn bezwete voorhoofd en schraapte een paar keer luidruchtig zijn keel. Op dat moment ging er telkens een zucht van opluchting door de kerk, blij dat men ook deze storm weer had overleefd. In stilte borg hij zijn zakdoek terug weg en sloeg vervolgens een kruis in de lucht. 'In de naam van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest'. Waarna er een dof gemompeld 'Amen' weerklonk.

In die kerk hangt tot op de dag van vandaag een reusachtig kruisbeeld, met twee stevige kettingen en haken verankerd in het plafond, vlak boven het postconciliaanse rechthoekige altaar waarachter de pastoor de helft van de mis met opgeheven armen stond. Een uitgemergelde Christus, met alleen een schamele lendendoek en een doornenkroon op zijn kop, kijkt met schuin afhangend hoofd neer op wat er allemaal onder hem gebeurt.

Nadat ik als kind *Don Camillo*, met Fernandel in de hoofdrol, op televisie had gezien, voerde ik tijdens de mis soms stille gesprekken met de Zoon Gods. Maar iets terugzeggen, al was het maar in mijn kinderhoofd, heeft hij nooit gedaan. Ik raakte dan ook al rap meer geïnteresseerd in de heilige Sint-Antonius, gekleed in een lange bruine pij, met zijn varken, die schuin links van het altaar op een sokkel stond. Tot ik erachter kwam dat die smeerlap absoluut geen dierenvriend was, maar de patroonheilige van de beenhouwers.

In de loop der jaren heeft die zwijgende Jezus vanop zijn kruis ontelbare lijkkasten, eerste en plechtige communicanten en trouwers zien passeren. Ook mijn ouders heeft hij daar op 4 september 1952 elkaar het jawoord horen geven. Zestig jaar later hing hij daar nog altijd te hangen, toen de urne van mijn vader door Fred, de zoon van koster Jules, de kerk werd binnen gedragen.

Van de communicanten die hun opwachting maakten, was ik er een van. Al weken daarvóór was er thuis ambras over wat ik die dag zou aantrekken. Als opgeschoten twaalfjarige puber wilde ik met alle geweld een lange broek hebben, maar daar wou mijn moeder niet van weten.

‘Gij draagt uw schooluniform, en daarmee uit!’

Die gehate klederdracht bestond uit een mosgroene *blazer*, met op het vestzakje het embleem van de school waar ik toen, dik tegen mijn goesting, was ingeschreven; *SJB*, wat stond voor het Sint-Jan Berchmanscollege op de Antwerpse Meir, en een korte grijze broek met een strenge plooi. Als uitsmijter dacht mijn moeder aan een wit hemd met een strikje en goudkleurige mouwsknopen. Ik zag mij daar al met mijn dunne blote benen door het dorp stappen als een opgetutte paljas. Wat zouden de meisjescommunicanten met hun witte jurkjes en handschoentjes mij vanachter hun doorschijnende voile uitlachen.

‘Alle andere jongens dragen wél een lange broek’, probeerde ik nog.

‘Ge zult het wel zien!’

Maar mijn moeder schudde vastberaden van neen.

‘Ge weet niet wat ge zegt, gij. Wie doet er nu, in godsnaam, zijn plechtige communie in een lange broek...’

Dat bleek zowat iedereen te zijn. Alleen de zoon van de apotheker liep daar ook wat onwennig rond in zijn schooluniform, maar dan met een blauwe in plaats van een groene *blazer*. Op zijn borstzakje prijkte het embleem van de Antwerpse jezuieten, waar mijn ouders mij aanvankelijk ook naartoe hadden willen sturen. Door mijn niet aflatend protest - niet alleen wegens de strenge reputatie van de paters, maar

vooral omdat ze daar ook een internaat hadden, waar mijn vader op tijd en stond mee dreigde - hadden ze dat plan ten slotte toch laten varen en was het Sint-Jan Berchmanscollege als een soort compromis uit de bus gekomen. Mijn zus werd prompt bij de 'Dames van het Christelijk Onderwijs', ook op de Antwerpse Meir, ingeschreven, beter gekend als de 'Dams', een naam die zo deftig klonk dat ik bijna nog meer compassie met háár dan met mezelf kreeg. Ze gingen van mijn drie jaar jongere zus een 'madame' maken! Een woord dat ik als vanzelf associeerde met Franstalige adel en truttige kakmanieren.

Met toenemende ongerustheid zagen wij het einde van de grote vakantie naderen. Nog even en we zouden onze dagen moeten slijten in 't stad in plaats van op de boerenbuiten. Ik voelde mij als een vis die met een schepnet uit de vijver was gehaald, om de rest van zijn miserabel leven tussen de vier glazen wanden van een aquarium door te brengen.

Ik was nochtans, in tegenstelling tot mijn zus, niet in de Kempen geboren, maar in Antwerpen. In de Eeuwfeestkliniek, die iedereen de 'Centenaire' noemde. Dat ziekenhuis, met een kraamafdeling, werd geopend in 1930, honderd jaar na de Belgische Onafhankelijkheid. Vandaag bestaat het niet meer onder die namen en maakt het deel uit van AZ Monica. *L'Hopital de l'Indépendance!* Er zijn slechtere plaatsen om het levenslicht te zien.

Dat mijn moeder daar ging bevallen, kwam omdat mijn ouders nadat ze waren getrouwd naar de Antwerpse Cobdenstraat, nummer 11, op de grens met Berchem, waren verhuisd. Ze huurden dat huis van een gepensioneerde kolonel die vlak ernaast woonde. De woning is hooguit drie meter breed, maar wel diep en heeft een klein ommuurd tuintje. De voorgevel wordt ingenomen door een hoge, smalle deur met een trapje en een dubbel raam, waaronder zich twee door rasterwerk afgesloten keldergaten bevinden. De eerste verdieping, waar andere mensen woonden, heeft een doorlopend balkon met smeedijzeren hekwerk. Op de tweede verdieping sliepen mijn ouders en ik.

Onwillig als ik was om de warme geborgenheid van het moederlichaam te verlaten, werd het een bijzonder zware bevalling die dan ook nog eens gepaard ging met veel bloedverlies.

‘Ze hebben u met *de ijsers* moeten halen.’

Dat was een verlostang waarmee ze tegenstribbelende baby’s bij het hoofdje uit de baarmoeder trokken.

‘Ge zag er nogal uit,’ zucht mijn moeder, en wijst op haar slapen. ‘Hier hadt ge twee diepe *voren*. Want ik zei nog tegen ons vader: als die er nog maar uit gaan!’

Mijn moeder heeft een nachtlang tussen leven en dood gezweefd, met zware ijszakjes op haar buik om de inwendige bloeding te stoppen. Jaren later, toen er op televisie een uitzending over paranormale uittredingen en bijna-doodservaringen werd uitgezonden, heeft ze zich - bijna terloops - laten ontvallen dat ze die nacht ‘ook zoiets had meegemaakt’. Ze had zichzelf vanaf het plafond in bed zien liggen en had daarbij een vredig gevoel gehad. Bijgelovig was ze gelukkig niet; ik was die week immers de dertiende boreling en we lagen dan ook nog eens op kamer 13.

Mij kan mijn moeder in ieder geval niet hebben zien liggen toen haar geest als een wolk boven het bed zweefde, want een verpleegster had me, wegens de labiele toestand van moeder, uit de kamer gehaald en per ongeluk op de meisjesafdeling gelegd. Tante Stien, de vrouw van mijn vaders oudere broer, begreep niet hoe dat mogelijk was geweest, nadat ze zich met een misprijzende blik over mijn wieg had gebogen.

‘Met zo’n bokseersneus!’ riep ze. ‘Hoe kunt ge daar nu naast kijken?’

Doordat die verstrooide verpleegster mij tussen twaalf meisjes had gelegd, werd ik bovendien twee keer geregistreerd. Toen de ongeruste grootouders vanuit Sint-Teunis naar de Centenaire belden om eindelijk te horen hoe het ermee zat, kregen ze dan ook prompt te horen dat mijn moeder van een tweeling was bevallen: een jongen én een meisje!

De dag na mijn geboorte was mijn moeder er nog altijd zo slecht aan toe, dat ik in allerijl werd gedoopt. Als ze zou sterven, dan wist ze in ieder geval dat mijn zielenheil verzekerd was.

‘Van u herstel ik niet’, schreef Hugo Claus in zijn beroemde moedergedicht. Maar in dit geval was het juist omgekeerd. Mijn moeder heeft maanden nodig gehad om van mij te herstellen.

Toen ik onlangs in de Cobdenstraat rondliep, op zoek naar onbewuste aanwijzingen en herinneringen, was ik blij dat er mij niks meer te binnen schoot van mijn eerste levensjaar in die straat vol neoclassicistische en art-nouveau-huizen, vlakbij de spoorbaan Antwerpen-Mechelen. Dat station was trouwens de reden dat mijn ouders daar waren komen wonen. Zo kon mijn vader iedere dag makkelijk met de trein op en neer naar Brussel rijden, waar hij als Staatscommissaris bij ‘le ministre de la Reconstruction’ aan de slag was gegaan. De oorlogsjaren waren immers nog niet zo lang voorbij en er viel dus heel wat her op te bouwen.

Het officiële pasje dat bij het ambt hoorde en hem toelating gaf om zijn opdracht in ‘het ganse land’ te vervullen, is opgesteld in het Frans met daaronder een Nederlandse vertaling in cursief. Ze werd ondertekend op 10 april 1952. Op de kleine zwartwitpasfoto heeft mijn vader rechtopstaand donker haar dat aan zijn slapen is opgeschoren, waardoor hij flaporen lijkt te hebben. Onder zijn gestreept jasje: een wit hemd met plastron...

De Cobdenstraat is een beetje de Cogels-Osylei in het klein, die er trouwens niet ver vandaan ligt. De saaiheid en kleinburgerlijkheid druipen er van de muren. Het is het soort straat waar ik een intuïtieve afkeer van heb. Ik wil er, als het zo uitkomt, nog wel eens door lopen om de vroeg 20^e eeuwse lijstgevels met bepleisterde en beschilderde gevels te bekijken - maar er wonen? Nog in geen honderd jaar! Qua mentaliteit is een stedeling mij even vreemd als een oude Egyptenaar. Ik begrijp geen van beiden. Als ik een eeuw vroeger was geboren, dan

zou ik waarschijnlijk een leven als kluizenaar hebben geleid, met een hond als enig gezelschap.

Ik moet mijn grootmoeder langs moederskant - die we de *Grote Moemoe* noemden, om haar te onderscheiden van de *Kleine*, die mijn vader op de wereld had gezet - dan ook eeuwig dankbaar zijn dat de dokters haar een vroegtijdige dood hadden voorspeld. Zij werkte al van voor de Tweede Wereldoorlog als hoofdkokkin in Sanatorium Joostens waar, toen nog te midden van de Kempense bossen, jarenlang teringlijders werden verpleegd. Heel wat mensen liepen in een wijde boog om dat gebouw heen, omdat ze ervan overtuigd waren dat de kwaadaardige 'bacillen' er overal in de lucht hingen. Later, toen tuberculose nog maar zelden voorkwam, werd het een verpleeghuis voor dementerenden, van wie - cynisch genoeg - mijn grootmoeder er een werd.

Amper een jaar na mijn geboorte kreeg *Grote Moemoe* dus te horen dat ze aan een ongeneeslijke hartkwaal leed, die haar spoedig in het graf zou doen belanden. Mijn ouders besloten, tot het zo ver was, dan maar terug naar Sint-Teunis te verhuizen. Ze zegden de huurwoning in de Cobdenstraat op, verkochten het stukje bouwgrond dat ze in Mortsel hadden liggen terug en namen opnieuw hun intrek in het huis aan de Kerkstraat dat, met zijn twee verdiepingen, groot genoeg was om onderdak te bieden aan twee gezinnen. Mijn ouders kregen de beschikking over het gelijkvloers en een vertrek op de vliering dat als slaapkamer werd ingericht (het was toch maar tijdelijk), terwijl mijn grootouders zich terugtrokken op de tussenverdieping.

Alhoewel mijn grootmoeder haar hele leven met haar gezondheid is blijven sukkelen, waren haar doodaanzeggers toch wat voorbarig geweest. Ze is er immers achtentachtig geworden! Enkele weken voor ze stierf, zei ze nog glimlachend: 'Ziet ge wel dat krakende wagens het langste meegaan...'

Halfweg de jaren zeventig is er nog één keer sprake van geweest om te verkassen, naar Brussel deze keer. Mijn vader was volop bezig car-

rière te maken als topambtenaar in de overheidsadministratie en was het beu om iedere dag vanuit Sint-Teunis op en neer naar de hoofdstad te rijden. Dat deed hij met een witte Ford Taunus, die ik als eenjarig jongetje iedere avond op televisie meende te zien. In de allereerste generiek van het toenmalige BRT-journaal, uit 1953, zag je allerlei auto's - ondertussen prachtige oldtimers - traag en gedisciplineerd naast elkaar rijden. Een Volvo, een Citroën met van die brede spatborden en twee grote, ronde koplampen links en rechts van het verchromde rooster, een verend twee-Pk'tje, een VW-kever, en ja, ook een witte Taunus die op een kruispunt geduldig staat te wachten om een tram door te laten. Ik dacht dan telkens dat het mijn vader was die daar reed, op weg naar zijn werk in het verre Brussel.

'Daar is 'm, daar is 'm!' riep ik dan, enthousiast naar het tv-schermbijzand en wuivend.

En ook een beetje teleurgesteld omdat hij nooit terug wuifde. Wat volgens mijn moeder kwam omdat hij al zijn aandacht nodig had om op het drukke verkeer te letten. Toen ik een paar jaar later Dinky Toys begon te verzamelen, was een daarvan een Ford Taunus, weliswaar niet wit, maar groen.

Leren autorijden had mijn vader gedaan met de Opel Kadett van Kleine Vava, die zelf nooit een goed chauffeur was geweest. Meer dan eens, vooral omdat hij zijn bochten altijd te ruim nam, was hij in de gracht of tegen een boom terechtgekomen. Nadat ik op een keer als kleuter mee in de auto zat toen hij weer eens uit de bocht ging en zich vastreed in een ondiep beekje - hij reed gelukkig nooit hard - heeft hij het autorijden voorgoed afgezworen en gaf hij de sleutels door aan zijn twee zoons. Het is met die Opel, die er een beetje als een gangsterauto uitzag, dat mijn ouders op huwelijksreis naar Nice zijn geweest. Maar ze moesten van Kleine Moemoe wél eerst een omweg langs Lourdes maken, om Onze-Lieve-Vrouw te bedanken dat mijn vader en zijn broer in leven waren gebleven. Twee van hun kleinere

broertjes waren immers op heel jonge leeftijd, amper een of twee jaar, gestorven.

Over de aangekondigde verhuizing naar Brussel hebben mijn zus en ik, als opgroeiende pubers, zo'n kabaal gemaakt, dat ook dat plan uiteindelijk een stille dood is gestorven. Ik vraag me wel eens af wat er van mij zou zijn geworden als we in Antwerpen waren blijven wonen of - godbetert! - naar *Bruxelles* waren verhuisd. Het kan niet anders of ik zou een heel ander mens zijn geweest, met een levensloop die in niks op mijn huidige zou lijken. Ik zou heel andere vrienden en vijanden hebben gemaakt, en had wellicht mijn neus opgehaald voor de geur van het platteland.

De terugkeer naar het huis aan de Kerkstraat maakte dat mijn zus en ik eigenlijk zijn opgegroeid tussen en met oude mensen. Want onder-tussen was ook mijn andere grootmoeder (de *Kleine*) ziek geworden. Zij en mijn grootvader woonden, sinds 1941, in het huis naast het onze. Zo hadden mijn ouders elkaar trouwens leren kennen, door als pubers te veel over de ligusterhaag te gluren. En van het een was, zoals dat gaat, het ander gekomen.

‘Toch vond ik uw vader en zijn broer in het begin maar *strekenventjes*’, bekennt mijn moeder. ‘Ze lieten het goed horen dat ze naar de universiteit in Gent gingen.’

Iets wat door de rest van de familie en door de burens ook met een scheef oog werd bekeken. ‘Voort leren’ was iets dat in die tijd op *den boerenbuiten* zelden of nooit gebeurde.

‘Studeren?’ riep een broer van Kleine Vava uit. ‘Maar Staf, ge gaat er toch geen luieriken van maken, zeker!’

Wie met zijn neus in de boeken zat, was toen een profiteur en een luiwammes. Werken, dat deed je met je handen. Niet met je hoofd.

Na de beroerte van grootmoe werd in de scheidingsmuur tussen de tweewoonst een deur gemaakt, zodat mijn moeder niet telkens een hele omweg langs buiten moest maken om haar verlamde schoon-

moeder te verzorgen of eten te brengen. Na haar eerste *attaque* kon mijn grootmoeder, een mollige en goedlachse vrouw, nog wel wat stappen, maar telkens wanneer ik mij dat probeer te herinneren, schuiven er halfvergane zwartwitbeelden overheen die mijn vader met zijn allereerste filmtoestel had gemaakt. Dat was een grijskleurige Eumig die je, als een speelgoedautootje, moest opwinden. Er zaten een normale en een teelens op, die je met de hand kon verzetten via een zogenaamde ‘revolverkop’.

Nog maar enkele jaren geleden heb ik al die opnames die netjes in een kartonnen doos bijeen lagen, want mijn vader was een ordelijk man die niet van rommel hield, gedigitaliseerd om ze van de complete ondergang te redden. Een karwei dat me maanden heeft gekost. Op een van die beelden staat mijn grootvader (*Kleine Vava*) met een sigaret in zijn hand en zijn zwarte *baret*, die hij alleen af zette om te gaan slapen, glimlachend toe te kijken terwijl zijn vrouw het koertje achter hun huis met een bezem aan het vegen is. Eigenlijk doet ze maar alsof, en lacht en zwaait ze meer naar de camera dan wat anders.

Mijn grootmoeder was van Schilde, waar haar ouders een ‘staminee’² uitbaatten. Haar toekomstige echtgenoot deed toen, als veldwachter, dagelijks te paard zijn ronde. Als ruiter was hij heel wat meer bedreven dan als chauffeur. Op een dag moet hij grote dorst hebben gehad en was hij het café binnengegaan. Blijkbaar is het niet bij die ene keer gebleven, want toen een hulpveldwachter op een keer met datzelfde paard zijn toer moest overnemen, hield het dier automatisch halt aan het café en weigerde vervolgens koppig nog een stap te verzetten tot het van de dochter des huizes zijn suikerklontje had gekregen...

Op een andere opname staat Kleine Moemoe, samen met mij en mijn zus (ik moet haar dus wél hebben weten stappen!) naast het duivenkot van grootva, die lachend het houten trapje afdaald met een duif in zijn twee handen die ik voorzichtig mag strelen, waarna hij ze in de lucht

---

² Een café

gooit en de vogel er met een wijde bocht vandoor gaat. Wanneer ik Bobbejaan Schoepen 'Ik zien zo gère mijn duivenkot, daar te zijn is mijn grootste genot' hoorde zingen, dacht ik telkens dat hij het over mijn grootvader had.

Bobbejaan zelf heb ik trouwens twee keer, onder grote publieke belangstelling, op de Kerkstraat zien passeren. Dat deed hij om reclame te maken voor zijn nieuwe shows. De eerste keer was hij uitgedost als cowboy en zat bovenop een prachtige schimmel. Op de rechterflank van het paard hing, zoals bij alle echte cowboys, een langwerpige holster waaruit de kolf van een geweer stak. De tweede keer dat ik hem zag, reed hij traag voorbij in een witte open Chevrolet waarvan de deurgrepen geen klinken, maar zilverkleurige Coltrevolvers waren. Als een prins zwaaide hij naar de vele nieuwsgierigen die langs de weg stonden. Achter hem aan, een hele sliert auto's die geduldig in stoet bleven rijden.

Cowboys waren toen 'in'. Dat kwam vooral door het enorme succes van de Amerikaanse televisiereeks *Bonanza*, rond een vader, Pa Cartwright, en zijn drie zoons: Adam, dikke Hoss en Little Joe die, samen met een kleine Chinese kok, op de *Ponderosa* woonden. Vooral Joe was heel populair bij schooljongens. De dag na zo'n uitzending stonden wij vaak op de speelplaats van het dorpsschooltje in *koeter-Amerikaans* tegen elkaar te wauwelen, met veel *Yeahs* en *Okays*, terwijl we scènes naspeelden. Meestal werd 'strootje trek' gedaan om te bepalen wie de Indianen - en dus de verliezers - moesten zijn. Wie het kortste eindje trok, had prijs en moest een grijze slagpen van een duif in zijn haar steken.

Wanneer een cowboy gevangen werd genomen door krijgers van de Apache of van de Commanche liep het daaropvolgende 'gefolter' nogal eens uit de hand. Menig dapper Indiaan zat dan, voor de duur van het volgende lesuur, opgesloten in het *kolenkot* van de school. Meer dan eens is het gebeurd dat hij daar na het luiden van de laatste schoolbel nog altijd zat, omdat de onderwijzer hem was vergeten. Als

het wenende slachtoffer dan, met zwarte vegen in zijn gezicht en onder het kolengruis, eindelijk werd vrijgelaten, zag hij er meestal heel wat minder krijgshaftig uit dan een paar uur geleden.

Kleine Vava mocht dan wel *duivenmelker* zijn; een dierenvriend was hij allesbehalve. Integendeel, hij was wreed en meedogenloos. Katten die hij op zijn duivenkot betrapte, sloeg hij ter plekke dood met een hamer of een schop. Dat waren er op den duur almaar meer. Vlakbij stond immers een vervallen schuur waarin die wilde katten hun toevlucht zochten en zich als konijnen voortplantten. Soms verdronk hij zo'n nest schattige poesjes in een bomvolle emmer water waarop hij een zwaar deksel legde. Ik rende dan telkens huilend naar binnen om mijn moeder te verwittigen.

'De vava is weer katjes aan 't vermoorden!'

Mijn moeder trok dan een afkeurend gezicht, zuchtte eens diep en besloot dat ik maar beter een tijdje binnen kon blijven.

Om de katten van zijn duivenhok weg te houden, werd hij almaar vindingrijker. Onderaan het trapje construeerde hij met ijzerdraad een soort val waarin hij conservenblikjes met stukjes vlees plaatste. Wanneer het slachtoffer wilde toehappen, schoot er een mechanisme in gang waarvan ik tot op vandaag niet weet hoe het precies werkte. Maar het resultaat was altijd hetzelfde: de kat kwam met haar kopje in een strop terecht waarin ze, in een poging zich los te rukken, meestal zichzelf wurgde. Als het arme beestje nog niet dood was wanneer vava 's avonds thuiskwam, dan greep hij naar zijn hamer...

Meer dan eens heb ik, in het geheim, geprobeerd om zo'n gevangen poes te bevrijden. Helaas is me dat nooit gelukt. Het waren immers geen katjes om zonder handschoenen aan te pakken. Ze beten woest van zich af en sloegen hun vlijmscherpe nagels in alles wat te dichtbij kwam. Als mijn moeder erop uitkwam, kreeg ik trouwens dik naar mijn voeten. Of het uit schrik voor de kat of voor haar schoonvader was, heb ik nooit geweten.

Als 's zondags de duiven, die een paar uur eerder in Saint-Quentin waren gelost, gingen 'vallen', zoals dat heette, moest ik maken dat ik uit de buurt was. Als ik toevallig een vlieger in de lucht had, die mijn buurjongen, de *Wittekop*, en ik zelf ineen knutselden met dunne houten latjes, bruin papier dat aaneen werd gelijmd met gekookte aardappelen, en een stuk henneptouw als staart waaraan we graszoden hingen, dan moest die als de bliksem worden binnengehaald.

Wanneer dat niet vlug genoeg gebeurde, koos mijn grootvader voor een radicale oplossing. Hij plooidde dan zijn zakmes open en sneed zonder boe of ba de 'klitskoord' door, die als een telefoonlijn in verbinding stond met onze vlieger daarboven. Dat was een dun touwtje dat door metselaars werd gebruikt om hun schietlood aan vast te maken.

'Voilà, sè. Gedaan met spelen.'

De vlieger begon dan op slag allerlei wilde buitelingen te maken, tot hij uit ons gezicht verdween en ergens op een veld of in een bos belandde. We hebben er nooit één teruggevonden.

En daar stond mijn grootvader dan, met een fluitje tussen zijn lippen en in zijn rechterhand een metalen bakje met maïskorrels waar hij zo hard mogelijk mee rammelde wanneer zijn duiven in aantocht waren. Hij herkende ze niet alleen aan de tekening onderaan hun gespreide vleugels, maar ook aan hun manier van vliegen. Dat beweerde hij althans.

'Ko-óm, kom-kom, kom, gauw, kom...'

Dat was de geijkte formule waarmee hij zijn prijsbeestjes naar beneden probeerde te lokken. En ze konden maar beter niet te lang met zijn voeten spelen, want dan stond er 's anderendaags gegarandeerd duif op het menu. Als ze, na wat rondjes draaien, veilig en wel weer in hun hok zaten, haalde hij vlug de ring van hun poot en stak die in de 'constateur'.

Dat was een speciale klok die het precieze tijdstip vastlegde waarop de genummerde duivenring in een klein potje door een opening naar

binnen werd geschoven en vervolgens met een draai aan een hendel werd vastgeklikt. Daarna sprong grootvader met dat kistje, want zo zag het eruit, op zijn fiets en reed naar het duivenlokaal in het dorp, waar alle klokken werden verzameld. Als zijn beestjes goed hadden gevlogen, dan kon het wel eens gebeuren dat hij daar tot 's middags bleef 'plakken', zoals mijn grootmoeder dat noemde. Een drinker was hij nochtans niet. Voor zo ver ik mij kan herinneren, heb ik hem nooit dronken gezien.

Roken deed hij des te meer; de ene na de andere rode Belga. Zijn laatste, nog maar pas aangebroken, pakje heb ik nog altijd in een kast liggen. Toen ik er eens een sigaret uit wilde halen, gleed de tabak als fijn zand vantussen het knisperende papier. Later is hij, op aanraden van de dokter, beginnen te 'rollen'. Daar kroop dan toch iets meer tijd in, zodat hij per dag wat minder zou roken. Het verschil tussen een sigaret uit een pakje en een zelf gerolde, kon je amper zien. Met een geroutineerde beweging trok hij een Rizla-papiertje uit het platte, blauwe pakje tevoorschijn, dat hij met zijn rechterduim en zijn wijs- en middelvinger vasthield. Dan nam hij wat Gosset-tabak (*fijne snede*) en verdeelde die over het sigarettenvloei-tje, waarna het rollen tussen duim en wijsvinger kon beginnen. Daar ging hij mee door tot er geen enkel kreukje of oneffenheid meer was te zien. Ten slotte likte hij met het puntje van zijn tong aan het papiertje en kleefde het dicht. Met een lucifer uit het gele doosje UNION MATCH - met als logo drie brandende toortsen - stak hij de sigaret aan en zoog zijn longen, die toch al zwaar waren aangetast door Duits mosterdgas, vol prikkelende rook. De laatste jaren van zijn leven hoestte hij zich dagelijks een ongeluk. We konden het, door de muur heen, tot bij ons in de woonkamer horen. Mijn moeder schudde dan telkens zuchtend haar hoofd. 'Hoor 'm toch maar weer eens bezig', hoorde ik haar vaak tegen mijn vader zeggen. 'Als die zo voortdoet, dan blijft hij er vroeg of laat nog eens in.'

Maar zelfs toen de kanker zich al over zowat heel zijn lijf had verspreid, bleef hij onverminderd doorgaan met rollen.

Zoals bijna iedereen op het platteland, hadden wij ook kippen. Er bestaat nog een filmpje waarop ik ze, als kleuter, eten mag geven. Met een stenen schoteltje moest ik dan gemalen graan, dat heel speciaal rook, uit een grote zak scheppen. Onlangs liep ik, in een AVEVE³-winkel, voorbij zo'n stapel graanzakken waarvan er eentje was opengescheurd. Toen ik dat fijngemalen graan rook, stond ik meteen weer met mijn schoteltje in ons kippenhok achterin de tuin.

De kippen kwamen dan allemaal tegelijk kakelend toegesnelnd of sprongen fladderend van hun stok, zodat ik - toch wat bang van die puntige gele snavels - alles in één keer op de grond kapte en er een gevecht op leven en dood leek te ontstaan.

Toen Kleine Vava op een dag één van mijn lievelingsdieren, een mooie egaal witte kip, bij haar poten vastgreep en met haar kop naar beneden naar buiten droeg, waarbij het hulpeloze dier als bezeten te keer ging, besepte ik meteen dat er iets vreselijks ging gebeuren.

‘Wat gaat ge doen?’ vroeg ik met een bang stemmetje.

‘Kom maar eens mee,’ antwoordde hij, bijna geruststellend. ‘Het wordt tijd dat ge dat ook eens leert.’

Zoals ik had gevreesd, ging hij naar de grote boomstronk die wat verder, vlak naast de mesthoop, lag. In de afgeplatte bovenkant, die rood zag van het gestolde bloed, stak een kapmes met het houten heft schuin naar boven. Mijn grootvader moet hebben gemerkt dat ik aarzelde, want hij bleef staan en keek me afwachting aan.

‘Hoe zit het? Is 't nog voor vandaag?’

Ik zag de oogjes van de kip, die daar nog altijd ondersteboven hing, angstig heen en weer schieten. Op een bepaald moment had ik de in-

---

³ Winkelketen van de Belgische Boerenbond

druk dat ze smekend naar mij keek, alsof ze hulp van mij verwachtte. Maar wat kon ik doen?

Nog even hoopte ik dat grootva zijn truc met het krijt weer eens wilde demonstreren. Hij legde dan een kip op een platte steen, duwde haar kop naar beneden, plaatste zijn stukje krijt tegen de snavel van de vogel en trok dan met een vlugge beweging een streep van een tiental centimeter. Daarna liet hij de kip los die, als bij wonder, met haar ogen wagenwijd open onbeweeglijk bleef liggen.

‘Wat zegt ge daarvan?’

Meestal zei ik niets en staaarde alleen maar naar dat roerloze schouwspel. Wanneer grootva de kip met de punt van zijn schoen een duwtje gaf, leek ze in een flits uit haar verdoving wakker te schrikken en keek verdoofd om zich heen.

Mijn hoop bleek ijdel te zijn. Grootva vleide het dier neer op het kapblok en trok haar kop een beetje naar voren, zodat ze daar met gestrekte hals lag. Vanuit mijn maag trok een misselijk makend gevoel doorheen heel mijn lijf. En dat werd er niet beter op toen ik de beul naar het kapmes zag grijpen.

‘Pas op, nu goed kijken, hè.’

Het liefst had ik mijn ogen gesloten, maar op een of andere manier leek het of grootva ook voor mijn neus een krijtlijn had getrokken. De kip lag nu doodstil en maakte geen enkel geluid meer. De doffe klap van het vlijmscherpe metaal dat, als door boter, door de kippenhals ging en in het hout terechtwam, klonk des te harder. Maar het gruwelijkste moest nog komen. Terwijl hij met het kapmes de kop van het dier, die nu opeens zo verschrikkelijk klein leek, van de stronk veegde, liet hij haar poten los. Wat er toen gebeurde, deed mijn mond openvallen van verbazing. Nog maar net had de onthoofde kip de grond geraakt, of ze begon als gek heftig fladderend te rennen, terwijl het bloed uit haar smalle hals spoot. Nadat ze eerst nog tegen een paaltje van de tuinafsluiting was gelopen, zeeg ze een paar meter verder plotseling ineen. Nog even maakte ze wat schokkerige bewegin-

gen, waarna ze bleef liggen waar ze lag. Van ver weg hoorde ik het gelach van mijn grootvader.

‘Hedde dà gezien?’

Op dat moment haatte ik de dierenbeul die mijn grootvader was uit de grond van mijn hart. Zonder te antwoorden, ging ik er kwaad vandoor. Als een *kieken* zonder kop.

Het was pas veel later dat ik vernam wat voor een gewelddadige leerschool mijn kleine grootvader had gehad. Toen op 4 augustus 1914 de Duitsers België binnenvielen, omdat koning Albert hun vrije doorgang naar Frankrijk had geweigerd, was grootva 20 jaar. Er werd een algemene mobilisatie afgekondigd, waarna hij in Antwerpen voor de keurraad moest verschijnen. Tot zijn grote schaamte en spijt werd hij afgekeurd wegens een te zwakke gezondheid. Met lede ogen zag hij zijn kameraden naar de oorlog vertrekken om tegen ‘den Duits’ te gaan vechten.

Omdat zijn geboortedorp, ’s Gravenwezel, binnen de Antwerpse fortengordel lag, werd hij, als boerenjongen, opgevorderd om met paard en kar mee proviand en munitie aan te voeren. Door de aftocht van het kleine Belgische leger dat geen partij was voor ‘die smerige moffen’, zoals grootva ze altijd is blijven noemen, zag hij zich verplicht mee naar het zuiden op te schuiven. Op 1 februari 1915 stond hij, samen met de uitgedunde 3^e Jagers-te-voet-compagnie, in Calais, waar hij zich als vrijwilliger bij een wervingsbureau ging aanbieden.

De Vlaamse dokter die hem onderzocht had hem eerst argwanend bekeken, omdat hij meende met een deserteur te maken te hebben. Toen grootvader hem vertelde dat hij destijds in Antwerpen was afgekeurd, sloeg de achterdocht echter om in verbazing.

‘Welke stommeling heeft zo’n kloeke jongen als gij afgekeurd?’

Mijn grootvader aarzelde even, maar zei toen:

‘Met permissie, dat waart gij zelf, dokter...’

Een uur later had hij als vrijwilliger ‘voor de duur van de oorlog’ getekend. De herinneringen aan wat begon als een groot avontuur, maar al vlug omsloeg in een vier jaar durende nachtmerrie in de loopgrachten van de IJzer, bijgenaamd de *dodengang*, heeft hij enkele jaren voor hij stierf met de grootste precisie neergeschreven. De gruwel waarover hij nooit met iemand van ons had willen of kunnen praten, vloeide als de etter van een opengebroke abces uit zijn pen. Hele dagen zat hij naast de kachel aan een klein rond salontafeltje te schrijven, het ene vel papier na het andere. Hij gebruikte daarvoor oude processenverbaal, uit de tijd dat hij veldwachter was. Tussen de regels, die een beetje naar rechts oplopen, is amper wit te zien en doorhalingen zijn er zo goed als niet. Zijn schrijfwerk onderbrak hij alleen om te eten, wat topbiljart te spelen, te ‘mochelen’⁴, of de kolenkit in de garage, achterin de tuin, bij te gaan vullen.

Die steenkool werd wekelijks gebracht door Zwarte Sooi, de kolenboer, die er altijd als een hedendaagse politiek-correcte roetveegpiet uitzag. Op zijn hoofd droeg hij een soort monnikskap die heel zijn rug bedekte. De jute kolenzakken stonden netjes gerangschikt op zijn open vrachtwagen. Om ze te lossen, leunde hij achterwaarts tegen de neergelaten laadklep en sleurde vervolgens, met zijn handen boven zijn hoofd, een zak op zijn schouders, waarna hij - als een galeiboef - naar de vierkante stenen bak in de garage liep. Daar boog hij zo ver voorover dat de zak als vanzelf van zijn schouders gleed en het zwarte goud, in een wolk van stof en gruis, tussen de vier gemetselde muurtjes viel.

De *Ciney-stoof* brandend houden, was een ware kunst. Vóór hij steenkool bijvulde, nam mijn grootvader eerst een lange ijzeren staaf met een haakje aan. Dat schoof hij in het gaatje van de onderste luchtklep, waarna hij daar luidruchtig mee begon te rammelen. Terwijl de gensers tegen het mica glas vlogen, kon je de gloeiende asse door het

---

⁴ Patience

rooster in de kachelschuif horen glijden. Vervolgens opende hij met diezelfde haak het deksel van de kachel, tilde de kolenkit op en schudde voorzichtig een nieuwe lading kolen naar binnen. Nog minutenlang daarna kon je in het trillende zonlicht dat door het raam scheen fijne roetdeeltjes op en neer zien dansen in de kamer. Daarna ging hij opnieuw in zijn versleten fauteuil zitten, draaide het dopje van zijn vulpen en ging zwijgend door met schrijven.

Op een keer, bij de jaarlijkse herdenking van de Wapenstilstand, zijn we met het hele gezin met hem naar de Dodengang in Diksmuide gereden. Misschien dachten mijn ouders dat ze hem daar een plezier mee konden doen? Of hoopte mijn vader dat het weerzien met dat stukje slagveld zijn geheugen zou opfrissen en hem aan het vertellen zou zetten? Dat was dan in ieder geval een misrekening. Want toen mijn grootvader de netjes onderhouden en inmiddels in beton gegoten loopgraven zag, haalde hij misprijzend zijn schouders op en bromde dat het er ‘zelfs in de verste verte niet meer op trok’. Waarna hij zich zwijgend omdraaide en koppig in de auto ging zitten wachten. Tijdens zijn nachtelijke doodstrijd in het ziekenhuis begon hij te ijlen. Hij zat opnieuw aan het front, maakte helse bombardementen, beschietingen en gasaanvallen met het beruchte *yperiet* mee, en voerde, met de bajonet op het geweer, bloederige lijf-aan-lijfgevechten met de vijand.

‘Eigenlijk is hij, meer dan vijftig jaar na de oorlog, toch nog samen met zijn frontmakers gesneuveld’, vonden zijn zoons, die tot op het laatst naast zijn bed waren blijven zitten.

In 2009, zevenendertig jaar na zijn dood, werden zijn neergeschreven herinneringen in boekvorm gepubliceerd, onder de titel: MIJN GROTE OORLOG - *Belevenissen van een frontsoldaat 1914-1918*.

Mijn twintigjarige grootvader trok niet alleen ten strijde uit een naïeve zucht naar actie, maar ook uit plichtsgevoel. Hij wilde mee zijn land en vrijheid verdedigen tegen de oprukkende vijand. Als ik naar de huidige generatie kijk, dan zie ik alleen maar lafaards die hun eigen

cultuur en geschiedenis misprijzen. Een karakterloos volkje zonder identiteit dat de erfzonde opnieuw heeft uitgevonden.

Mea Culpa, mea maxima Culpa.

Bloemetjesleggers en kaarsjesbranders waarmee vergeleken de Flower Power uit de jaren '60 niks voorstelde. De hippies waren naïeve zwevers die geen mens kwaad deden; de moraalridders van vandaag zijn doctrinaire despoten die heiliger dan de paus willen zijn. Ze zijn ervan overtuigd dat zij - en zij alleen! - weten wat goed is voor de mensheid, en willen hun mening, desnoods met dwang of zelfs geweld, aan iedereen opdringen. Kritiek verdragen ze niet en hun metafysisch geloof in het Goede is niet ingegeven door kennis of intelligentie, maar door Bond zonder Naam-slogans. Dit zijn de nakomelingen van Josef K⁵, die bereidwillig, doordrongen van een diep historisch schuldgevoel en van een kosmische liefde, hun hoofd op het kapblok leggen in afwachting dat het vlijmscherpe slagersmes langs hun hals zal glijden of hun minnend hart zal doorboren. De volgelingen van Herr Biedermann⁶ die - kruiperig onderdanig en verlamd door levensangst - zijn vijanden zelf de lucifers aanreikt, in de ijdele hoop dat ze hem zullen sparen. Zijn hele woning gaat uiteindelijk in de vlammen op.

Zelfs de arme kip die mijn grootvader ging slachten, toonde meer moed en bood harder weerstand dan de moraliserende labbekken van vandaag. Een tijdperk is afgesloten. De Biedermanns van de 21e eeuw hebben zonder slag of stoot gecapituleerd, en daarmee niet alleen hun eigen lot, maar dat van de hele westerse wereld en cultuur bezegeld, én zijn er nog trots op ook.

Ons - zienden en horenden - rest nog alleen de tragische terugblik op wat had kunnen zijn.

---

⁵ Zie *Het Proces*, van Jozef Kafka.

⁶ Zie Biedermann und die Brandstifter, Max Frisch

02. RACISTEN AVANT LA LETTRE

Met z'n veertigen kijken we naar de schoolfotoğraf die daar vooraan naast juffrouw Suzanne staat. Iedere kleuter zit op een dwergstoeltje aan tegen elkaar geschoven rechthoekige tafeltjes. Tegen de muur achter ons hangen zelfgemaakte tekeningen, terwijl onze boetseerwerkjes in een muurbrede kast achter glas zijn tentoongesteld.

Achterin het lokaal stond een grote houten bak die bijna tot aan de rand met klei was gevuld. Eenmaal per week mochten we daarin naar hartelust graaien. De vette grond moest eerst worden gekneet tot hij soepel was en lichtjes warm aanvoelde. Daarna kon het 'scheppen' beginnen. Ik voelde mij dan altijd een beetje god, want had ook die niet de mens uit klei geschapen? Dat was ons in ieder geval verteld tijdens de catechismusles, die de pastoor wekelijks in hoogsteigen persoon kwam geven, terwijl achter hem Zuster Vorstina met gekruiste armen en spiedende blik stond toe te kijken.

Alle kleuters, óók de jongens, dragen een 'overgooier', een soort jurkje dat tot aan de knieën reikt. Dat van de meisjes heeft rode vierkantjes op een witte achtergrond, herinner ik me nog, dat van de jongens blauwe. Helemaal links vooraan op de foto zit de zoon van de apotheeker die, zeven jaar later, samen met mij zijn plechtige communie in schooluniform en korte broek zou doen. Ik hoor het toekomstige publiek nog altijd fluisteren, dat 'die twee daar' zich zeker te goed voelden om te doen zoals iedereen.

'Fils à papaatjes!'

Of ze het ook écht hardop hebben gezegd, weet ik niet, maar ik heb het ze wel horen denken. In een dorp, waar iedereen iedereen kent, hoef je maar naar de mensen hun gezicht te kijken om te weten wat ze verzwijgen.

Op de klasfoto zit ik tussen een paar glimlachende meisjes, mijn handen liggen samengevouwen in mijn schoot. Ik draag kraakwitte kou-

sen en met mijn blond krullend haar zou ik zelf ook voor een meisje kunnen doorgaan.

Straks zullen we een voor een, onder het toezicht van de gevreesde Zuster Vorstina, naar buiten worden geroepen, waar we op de gang apart worden gefotografeerd, zittend aan een brede, langwerpige tafel met een dichtgeschoven gordijn als achtergrond. De strenge non draagt een lang donker habijt en heeft een enorme kap - zwart vanbuiten, wit vanbinnen - op haar hoofd, die enkel en alleen haar bleke gezicht vrijlaat. Nergens ook maar één haartje dat komt piepen. Misschien is Vorstina, onder die gevleugelde muts, wel kaal? Op haar boezem hangt, aan een touw, een houten crucifix. Ze lacht nooit en kijkt altijd kwaad. Zuster Vorstina is een kreng voor wie het hele aardse leven in dienst staat van het hiernamaals.

Ongehoorzame kinderen grijpt ze met haar benige duim en wijsvinger bij hun oorlel, waaraan ze trekt en draait alsof ze die eraf wil wringen. Ze lost nooit vóór ze tranen heeft gezien. Want wie niet horen wil, moet voelen! En dat is nog niks, wordt ons op het hart gedrukt, vergeleken met wat stoute kinderen in de hel te wachten staat, waar de vlammen onophoudelijk hun blote, weerloze lijf zullen likken.

Wanneer ik op een avond in de geïllustreerde Sprookjes van Grimm zit te bladeren, waaruit mijn grootmoeder me wel eens voorleest voor het slapengaan, valt het dikke boek toevallig open op zo'n helletafereel. Halfnaakte duivels met klauwen in plaats van vingers en gewapend met drietanden dansen grijnzend rond een grote ketel waarin een mensenkind levend wordt gekookt. Geschrokken sla ik het boek terug dicht, waarna ik de hele nacht geen oog heb dichtgedaan.

Voor de individuele foto in de kleuterschool kregen de meisjes een pop in hun handen gestopt; de jongens een paar houten speelgoedautootjes.

'Zo stereotiep,' zegt Inez hoofdschuddend, terwijl ze misprijzend naar het fotoalbum kijkt dat mijn moeder achterin een kast heeft gevon-

den. Alsof het een door schimmel en bacteriën aangetast overblijfsel uit een voorhistorische tijd is.

Inez Roelants is de vriendin van mijn neef Lucas, met wie ze al enkele jaren samenwoont. Ze hebben samen een dochtertje, Sanne. De vader van Inez is een dokter die na zijn studies een tijdlang voor Artsen zonder Grenzen heeft gewerkt, maar zich na zijn huwelijk heeft aangesloten bij Dokters voor het Volk, een door de PVDA⁷ opgerichte organisatie die vooral in Molenbeek actief is. Pa Roelants is nog altijd een groot bewonderaar van Mao die, volgens hem, meer had gedaan voor het Chinese volk dan wie ook. Wat de Grote Leider vooral had bewezen was dat kleine dingen vaak het verschil konden maken.

‘Neem nu zijn mussencampagne,’ had ik hem tijdens een familiefeestje ooit horen zeggen. ‘Mao heeft op een bepaald moment bijna alle mussen in China laten uitroeien. En weet ge waarom?’ De aandacht van het publiek had hij, want iedereen aan tafel keek hem nieuwsgierig aan. ‘Omdat die al het zaad van de akkers pikten, waardoor de graanoogsten mislukten.’

Dat er het jaar daarop een verschrikkelijke sprinkhanenplaag uitbrak, omdat die beestjes geen natuurlijke vijanden meer hadden, vertelde hij er niet bij. Naar schatting vijfenveertig miljoen Chinezen waren de hongerdood gestorven.

Inez is dus zwaar erfelijk belast, wat haar in mijn ogen echter geenszins vrijpleit. Sinds AzG en andere ontspoorde ngo’s⁸ een veerdienst tussen de Libische kust en Italië hebben ingesteld, heb ik al mijn maandelijkse financiële bijdragen opgezegd. Geen cent krijgen die ‘wilde weldoeners’ nog van mij!

In afwachting van een eigen huis, hebben Inez en Lucas hun intrek genomen in de Kerkstraat, op de leegstaande eerste verdieping waar vroeger mijn ‘grote’ grootouders woonden. Huurgeld hoeven ze van

---

⁷ Partij van de Arbeid

⁸ Niet-gouvernementele organisaties

mijn moeder niet te betalen. Ze is al blij dat ze niet alleen in dat huis met vele kamers moet wonen. Bovendien speelt ze maar al te graag voor babysit.

In ruil voor kost en inwoon - 'want of ge nu voor één of voor vier kookt ...', meent mijn moeder - steken ze haar geregeld een handje toe: boodschappen doen, kuisen, de tuin onderhouden... Mijn moeder is inmiddels zesentachtig en al bijna vijf jaar weduwe.

Terwijl Inez, met in haar hand een stofvod, het album met oude schoolfoto's terloops bekijkt, spreekt uit haar houding en toon een diepe weerzin. Zij is een product van de meest verwend generatie ooit, maar mentaal volledig misvormd door het virus van de politieke correctheid en geobsedeerd door een diepgeworteld schuldgevoel, universele gelijkheid, discriminatie en racisme. Haar droom van een paradijselijk Utopia - onder het motto 'Iedereen is van de wereld en de wereld is van iedereen' - kan pas werkelijkheid worden wanneer er voor eens en altijd zal zijn afgerekend met die vervloekte rechtse populist en neofascistische nationalist in Europa (waarbij ze telkens heel even naar mij kijkt). Ze spreekt het soort slogantaal dat in de jaren zestig ook al door de aanhangers van AMADA⁹ werd gebezigd en waarvan ik toen al het vliegend schijf kreeg.

Na de terroristische aanslag in Brussel, ondertussen al bijna drie jaar geleden, stond ze een paar dagen later op het Muntplein in een zee van bloemen kaarsjes te branden en, arm in arm met hoofddoekjes dragende meisjes, *Imagine* te zingen. Volgens haar is islam *peace* en zijn wij, westerlingen, verantwoordelijk voor zo goed als alles wat er sinds de ontdekking van Amerika misloopt in de wereld. Dat Salman Rushdie meer dan tien jaar ondergedoken moest leven nadat de baarlijke duivel uit Iran een fatwa tegen hem had uitgesproken, had de schrijver, volgens Inez, zelf gezocht. Hij had maar geen onschuldige mensen moeten beledigen.

---

⁹ Politieke partij: Alle Macht aan de Arbeiders